

cări, pe cale de evoluție firească sau datorită unor influențe din afară, ajungând în perioada de tranziție și apoi în plină epocă a bronzului.

*

Cu aceasta încheiem modesta noastră încercare de a strânge la un loc și de a interpreta din punct de vedere istoric datele

despre așezările neolitice din județul Dâmbovița. Sperăm că lucrarea noastră va constitui o bază pentru cercetările viitoare și mai cu seamă un îndrumător pentru toți specialiștii, în vederea aprofundării problemelor atât de interesante și de importante pe care le pune studiul neoliticului de pe aceste meleaguri cu o istorie deosebit de bogată.

SUMMARY

In this brief synthesis, making part of the cycle regarding the neolithic discoveries that have taken place in all the counties of Romania, the author gathered the accessible elements concerning the piles having existed within the county of Dâmbovița, during the neolithic age, — and interpreted them from the historical point of view.

The most ancient traces, still rare, pertain to the Starčevo—Cris culture. The Dudești—like discoveries have not been so far met with. Only one pile of the Boian type is mentioned. There were found about 40 settlements until now, showing that those communities, pertaining to the culture of Gumelnița, were intensely inhabited. The settlements com-

prised several types, some of them having a round shape, being provided with a defence trench around them and having been erected in a meadow.

Within the county, there were found one copper hatchet, with arms across, of the type Tirgu Ocna (probably pertaining to the Brătești aspect), two brass narrow, long chisels, as well as a needle with scrolls, all of them dating from the end of the Gumelnița culture.

These flint-stone hatchets, which were found isolated and in the North parts of the county, prove that neolithic people had lived and worked throughout that county and their dwellings could be found along the main valleys, too, northwards.

CONTRIBUȚIA CERCETĂRILOR DE LA CÎNDEȘTI ȘI MÎNĂSTIOARA-FITIONEȘTI (jud. Vrancea) LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI STRĂVECHI (mileniile II-I î.e.n.) A ZONELOR SITUATE LA CURBURA CARPAȚILOR RĂSĂRITENI*

MARILENA FLORESCU

Fără nici o umbră de exagerare, cu toată bogăția de material, de observații și date, nu putem încă întocmi pentru zonele estice ale României, din mileniiile II—I î.e.n. decât o cronică incompletă și dispartă. Avem aici în vedere întreaga manifestare a creației umane pe un spațiu geografic delimitat, cu un cadru cronologic determinat, ceea ce implică firește cunoașterea cât mai amănunțită a tuturor elementelor de cultură materială. În acest cadru de preocupări se înscrie și intensificarea cercetărilor în zona de curbura a Carpaților Răsăriteni. Fără a minimaliza celelalte obiective și implicit rezul-

tatele săpăturilor trebuie totuși să menționăm că prin complexitatea de probleme și multitudinea resturilor de locuire, se detașează stațiunile de la Cîndești și Mînăstioara-Fitionești¹. La alegerea acestor obiective unde s-au efectuat săpături aproape două decenii, s-a ținut seama că mai ales la Cîndești ni se oferea posibilitatea de a cunoaște dezvoltarea aproape neîntreruptă a vieții materiale și spirituale în mileniiile II—I î.e.n. (fig. 2). Este important, de asemenea, să subliniem aici că prin bogăția de material și de date, stațiunea de la Cîndești se înscrie printre cele mai mari obiective din țară unde s-au efectuat săpături, iar marea necropolă adiacentă așezării este fără exagerare printre cele mai interesante din sud-estul Europei (ne referim la cele 724 de morminte, cu un bogat inventar, la datele și observațiile referitoare la organizarea și stratificarea socială din cadrul comunităților tribale (mon-teorene) din epoca bronzului².

Așadar, prezentarea succintă a valoroaselor rezultate și contribuția lor la cunoașterea istoriei străvechi a spațiului carpato-dunărean își găsesc locul cuvenit³.

* Cercetările din cele două obiective s-au desfășurat după cum urmează: La Mînăstioara-Fitionești, 1965—1970, cu un colectiv format din: Marilena Florescu, responsabil, Gh. Constantinescu (1965—1966) și Aurora Ițcuș (1967—1970); note de șantier, planuri și prelucrarea științifică a materialului au fost făcute de către M. Florescu; prelucrarea materialului în laborator, inclusiv restaurarea, a fost asigurată de Institutul de istorie și arheologie A. D. Xenopol-Iași (95%). La Cîndești, săpăturile au fost efectuate în anii 1962—1980, cu un colectiv format din: Marilena Florescu, responsabil, V. Nămoșanu (1962), Gh. Constantinescu (1962—1966), A. Ițcuș (1967—1969), V. Bobi (1970—1978); note de șantier, planuri și prelucrarea științifică a materialului au fost făcute de către Marilena Florescu (cu excepția a 30 planuri semnate de V. Bobi), prelucrarea materialului la laborator inclusiv restaurarea a fost asigurată de către Institutul de istorie și arheologie-Iași (cu excepția a 20% din vase provenind din morminte, restaurate la Muzeul din Focșani); desenele în tuș (după material și planuri) au fost făcute în exclusivitate de către Waltraud Delibaș și Emilia Platon de la Institutul de istorie din Iași (pentru un număr de 48 de vase și 30 de obiecte, desenele în creion îi aparțin lui V. Bobi); redactarea a trei rapoarte, prezentate la sesiunile anuale ale muzeelor, două rapoarte prezentate la Sesiunea Institutului de arheologie-București cit și informările ample pentru conducerea Muzeului Focșani (care a asigurat fondurile în exclusivitate la Mînăstioara și la Cîndești (pînă în anul 1975); din 1976—1977, numai 1/4, 1978, 1/5, în 1979, 1/8, iar în 1980 fondurile au fost asigurate de către Institutul din Iași în exclusivitate, au fost făcute de noi.

¹ Ne referim la săpăturile efectuate la Virteșcoiu, Bontest, Ruginești, Birsești, Pădureni, Terchești, Adjul Nou etc. ale căror rezultate au fost deja publicate

² Prezentarea unora din rezultatele obținute prin săpăturile din cele două stațiuni a fost făcută în „Danubius”, I, 1967, p. 61—73 (M. Florescu și Gh. Constantinescu) și de către noi în „Danubius”, IV, 1970, p. 78—80; „Carpica”, X, 1978, p. 97—121; „Carpica”, XI, 1979, p. 57—134; *Dicționarul de Istorie veche a României*, comunicare la cel de-al VIII-lea Congres de pre și protoistorie, Belgrad, 1971; idem, la Simpozionul de la Bratislava, 1975.

³ Întrucît, noi nu am inserat într-o prezentare întregul ansamblu de descoperiri, prin care să fie subliniate totalitatea de probleme relevate de cercetările de aici, am socotit necesară elaborarea unui raport general.

Întemeiate de către purtătorii culturii Monteoru, la începutul mileniului II î.e.n., stațiunile Minăstioara și Cindești prezentau un nucleu central constituit din promontoriile cu pante abrupte și o suprafață redusă, care dominau prin înălțime și aspectul de cetățuie terasele deschise din jur. Acestea la rândul lor au fost intens locuite, iar la Cindești una din terasele mai apropiate a fost rezervată de la bun început pentru necropolă (fig. 1).

În aceste așezări locuite neîntrerupt pînă în pragul epocii bronzului târziu (sec. XIV î.e.n.), cercetările au oferit numeroase și concludente puncte de reper pentru reconstituirea structurii economice și a vieții sociale sub toate formele ei de manifestare. Astfel, identificarea la Minăstioara-Fitionești a unui sistem defensiv complex, constituit din „zid” de incintă și șanț adiacent pentru a apăra zona de sud-est a cetățuiei (singura cale accesibilă și de pătrundere pe cetățuie — două zone avînd pante naturale foarte abrupte și a treia fortificată doar cu un simplu șanț), dovedește că purtătorii culturii Monteoru stăpîneau, chiar din momentul constituirii lor în comunități tribale cu o cultură specifică, un bogat volum de date cu privire la sistemele de fortificație și la combinarea lor. Avem aici în vedere în primul rînd faptul că fortificarea nucleului central al așezării s-a făcut la foarte puțin timp după stabilirea pe aceste meleaguri a micii comunități tribale monteorene (în faza I_{C3}, poate chiar la sfîrșitul fazei I_{C4}, iar în etapele II și III ale aceleiași faze, I_{C3}, au fost efectuate lucrările masive de fortificare, săpîndu-se mai întîi șanțul și apoi acroșîndu-se zidul adiacent). Odată cu fortificarea așezării centrale a avut loc și dispersarea locuirii pe terasele adiacente și s-au amenajat, prin terasarea pantei de sud-est a cetățuiei, trei trepte largi, succesive, intercalate de mici trepte de acces, în vederea construirii unor locuințe. Toate aceste observații la care se adaugă și acelea referitoare la detaliile de construire a locuințelor oferă o imagine cu mult mai cuprinzătoare a modului de organizare a unei comunități tribale monteorene. Astfel, alegerea promontoriului, a cărui înălțime domină zonele din jur, fiind înconjurat de platouri largi, propice pentru o locuire îndelungată, precum și fortificarea nucleului central s-au făcut în mod deliberat. Aici, ca și în cazul a numeroase stațiuni specifice culturii Monteoru, cetățuia fortificată polariza întreaga activitate a așezărilor adiacente; cîteva elemente sînt edificatoare în acest sens. Astfel, placarea cu piatră a teraselor amenajate pe pantă și a scărilor de acces dintre ele, precum și grija cu care sînt construite locuințele de pe platoul cetățuiei sînt o dovadă că acest nucleu fortificat avea nu numai un aspect edilitar deosebit, ci și un rol important în cadrul întregului complex de așezări. Deși nu s-au putut face decît două mici sondaje pe terasele adiacente de la Minăstioara totuși s-a observat clar că locuințele destul de mari nu erau atît de îngrijit construite ca unele semnalate pe cetățuie. Date similare au fost consemnate și cu prilejul cercetărilor de la Cindești. Astfel, locuințele caracteristice ultimelor faze de evoluție ale culturii Monteoru (respectiv, II a—II b), de pe cetățuie, aveau adesea două încăperi (suprafața lor atîngînd uneori 40 mp), platforme din piatră și lut acoperite cu 1—3 straturi de lipituri, pereții bine fățuiți și prevăzuți cîte o dată și cu decoruri. De asemenea, se pare că spațiul dintre locuințe a fost pietruit, semnalîndu-se porțiuni din aleile placate cu piatră. În aceeași ordine de idei, trebuie să subliniem că resturile menajere nu erau depozitate decît arareori pe cetățuie; pentru acestea fiind folosită terasa din imediata ei apropiere. Amintim astfel, că în marginea terasei de lîngă cetățuie au fost descoperite 25 de gropi (săpate inițial pentru obținerea lutului galben nisipos, necesar construirii platformei, pereților și vetrelor), utilizate și pentru depozitarea resturilor menajere. În schimb, cercetarea uneia din așezările adiacente cetățuiei de la Cindești ne-a relevat faptul că locuințele sînt mai puțin îngrijit construite deși sînt solide, încăpătoare și făcute pentru a dura mult timp, iar în preajma lor sau la o oarecare depărtare se găsesc gropile cu resturi menajere sau mici movile (constituite prin depozitarea aceluiași resturi)⁴. Este, de asemenea, important să menționăm că atît la Cindești cît și la Minăstioara au fost descoperite pe cetățuie locuri de cult la amenaja-

rea cărora participase întreaga comunitate tribală (chiar dacă ele nu se deosebesc printr-o construcție fastuoasă și complicată), iar în unele locuințe din așezările deschise ce gravitau în jurul nucleului central cît și pe cetățuie, mici altare familiale. Toate aceste date ne dezvăluie un crîmpei din complexitatea vieții, a organizării unei comunități tribale monteorene. Centrul fortificat, cuprinzînd principalele locuri de cult și mai ales locuințele celor ce aveau un rol important în cadrul comunității tribale, chiar dacă aceasta nu se detașa încă de ceilalți membri printr-o acumulare de bunuri (inventarul locuințelor de pe cetățuie nu este deosebit de acela semnalat în locuințele din așezările deschise), polariza întreaga activitate a comunității tribale monteorene. Dacă la acestea mai adăugăm și unele observații obținute prin cercetarea necropolei de la Cindești, atunci poate fi reconstituit în mare măsură procesul de dezvoltare de-a lungul unei perioade destul de lungi (de la sfîrșitul bronzului timpuriu pînă în pragul bronzului târziu) din momentul întemeierii așezării de către comunitatea tribală monteoreană și pînă cînd în noul context ea își va fi părăsit vechiul mod de organizare și va trece la un altul bazat pe noi principii⁵.

Începute din anul 1968, cercetările din necropola de la Cindești au avut ca rezultat semnalarea a 724 de morminte de înhumatie și incineratie, această necropolă fiind cel mai mare obiectiv din perioada mijlocie a epocii bronzului nu numai din țara noastră, ci din sud-estul Europei. În mod deosebit trebuie să subliniem că din momentul cînd și-au întemeiat așezarea, purtătorii culturii Monteoru au rezervat cea mai

Fig. 1. Cindești-Coasta Banului secțiune; construcții de piatră ale mormintelor de înhumatie și incineratie.

mare suprafață a terasei Coasta Banului (situată la cca 500 m de cetățuie) pentru necropolă, folosită pînă la sfîrșitul fazei II b (cu care se încheie evoluția culturii Monteoru) (fig. 1). Cercetarea acestei necropole a permis, pentru prima oară în țara noastră, urmărirea, pentru purtătorii uneia din culturile bronzului mijlociu, a ansamblului de rituri și ritualuri practicate de o comunitate tribală din momentul constituirii ei și pînă cînd va participa, în noul context istoric, la formarea culturii Noua. În ceea ce privește ritul, s-a constatat că la Cindești (ca de altfel în toată aria de dispersiune a culturii Monteoru) era generalizată înhumatia (caracteristică pentru aproape toate comunitățile tribale care au locuit în epoca bronzului în spațiul carpato-dunărean). Cu toate acestea, se practica și incineratia, dar spre deosebire de stațiunea eponimă unde a fost descoperit rugul colectiv (dar nu și necropolă cu morminte în care să fi depus resturile cinerare), la Cindești, încă din faza I_{C3}, purtătorii monteoreni au pus resturile cinerare în urne (vase obișnuite) sau direct pe fundul gropilor, acoperindu-le uneori cu un vas sau cu fragmentele provenind de la vasele de ofrande sparte intenționat, pe marginea gropii

⁴ M. Florescu, în „Buletinul ASSP”, București (1978).

⁵ M. Florescu, în „Carpica”, XI, 1979, p. 57—134.

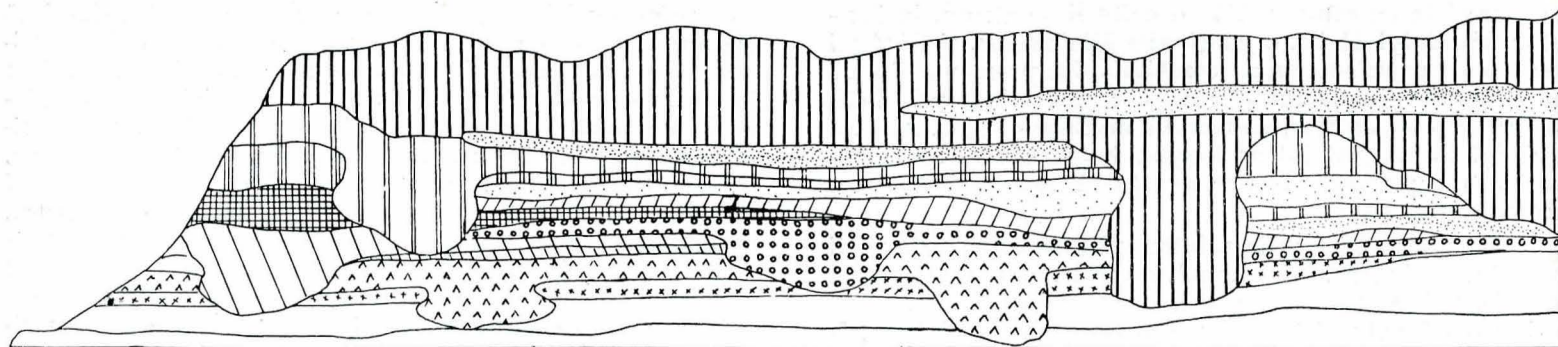

Fig. 2. Cindești-Cetățuia; porțiune din profilul peretelui de sud-vest (primele 4 nivele aparțin așezării geto-dacice; următoarele 8, așezării Monteoru; ultimele 2, soluri sterile).

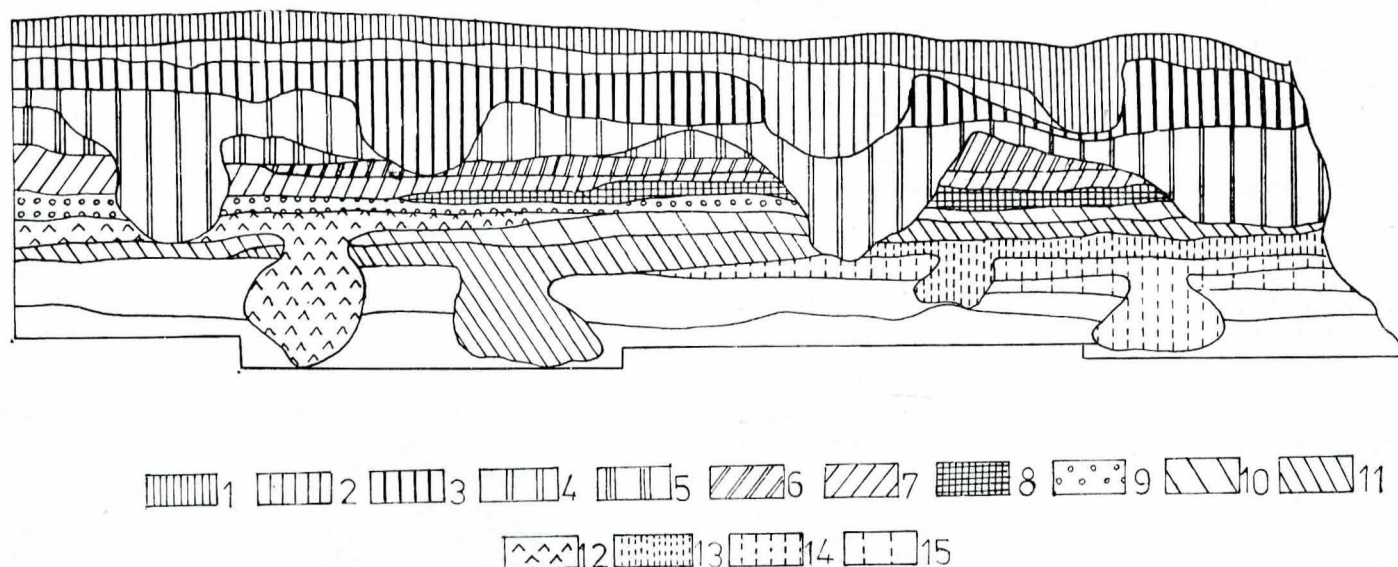

Fig. 3. Cindești-Cetățuia. Fragment din profilul șanțului transversal (T) 1—4 = nivele de locuire La Tène; 5 = strat cenușiu brun conținând resturi de locuire hallstattiene târzie și din sec. III—II î.e.n.; 6 = nivel de locuire Monteoru II b; 7 = II a; 8 = I a; 9 = I b; 10 = I_{C1}; 11—12 = I_{C2}; 13—15 = I_{C3}. sc. 1/50.

de mormint. Este, de asemenea, important să menționăm că aproape întotdeauna mormintele de incinerare erau acoperite cu mici construcții din piatră (mobile, o placă de conglomerat, o simplă piatră obișnuită etc.). Prin semnalarea necropolei din faza I_{C3}, cu mormintele sale de incinerare, sînt completate datele obținute prin săpăturile din stațiunea eponimă (fiind posibil ca și la Cindești să fie găsit rugul colectiv, într-o zonă situată în marginea terasei Coasta Banului și unde se vor face cercetări în anii viitori). Începînd cu faza I_{C2}, aproape în totalitate, resturile cinerare sînt depuse în urne și numai arareori direct pe fundul gropii. De-a lungul celor 7 faze de evoluție ale culturii Monteoru semnalate la Cindești (I_{C3}—I_{C2}—I_{C1}—I b—I a—II a—II b (lipsește numai faza I_{C4}), incinerarea va înscrie un procentaj relativ constant cu excepția ultimelor faze (II a—II b) cînd acesta are un indice valoric mai mare (la Sărata Monteoru, frecvența mormintelor de incinerare este în general mai mare decît la Cindești, dar acest fapt trebuie analizat și judecat în contextul tuturor comunităților tribale cu preferințele lor și pe întreaga arie de dispersiune a culturii Monteoru). Practicarea chiar de la început (adică din momentul constituirii în comunități tribale cu o cultură proprie) a incinerării atestă noile schimbări în concepțiile despre lume și viață care prinseseră să se contureze mai precis către sfîrșitul bronzului timpuriu. Era, dealtfel, firesc să fie așa, pentru că în noul stadiu de dezvoltare — epoca bronzului cu întregul ei ansamblu de prefaceri — „noul sens”, mai abstract, al „cultului soarelui” se concretiza prin modificări ale credințelor magico-religioase și implicit prin adoptarea unui nou rit — incinerarea. De asemenea, purificarea unora din gropile de mormint, prin foc, înainte de a fi depuși cei ce au ieșit din viață, precum și întreținerea focului „sacru” pe vatra construită anume, lângă mormint, în timp ce probabil aveau loc unele ritualuri ce precedau sau succedau depunerii în mormint a urnei sau a celor ce erau înhumați (semnalare făcută pentru prima oară la Cindești) ne pot facilita unele ipoteze potrivit cărora exista o relație între căldura și flăcările

și soarele luminos și arzător, cultul său căpătînd în epoca bronzului un sens mai profund și complex. Cu toate aceste schimbări, trebuie să ținem seamă că în întreg spațiul carpato-dunărean, nu incinerarea ci înhumația își avea o veche tradiție. Noul rit, cu întregul său ansamblu de ritualuri, nu putea înălțura dintr-o dată, chiar dacă se petrecuseră deja unele schimbări, din concepțiile despre lume și viață, vechiul rit al înhumației, care va înscrie în toată epoca bronzului de aici, valorile cele mai ridicate (cu excepția ariei Vattina—Gîrla Mare și într-o oarecare măsură Otomani). De-abia în perioada finală a epocii bronzului și în Hallstatt, incinerarea va deveni o practică obișnuită, deși trebuie să subliniem că înhumația nu va fi înlăturată total (semnalîndu-se numeroase microzone unde ea se va menține preponderentă). Ținînd seama de datele de la Cindești nu ar fi exclus ca incinerarea să fi fost practică la început numai pentru anumiți membri ai tribului (pentru luptători sau alții cu merite excepționale sau eventual pentru unii copii, a căror puritate nu putea fi pusă la îndoială). Dar, firește, aceste ipoteze ne sugerează doar unele interpretări, urmînd ca în viitor, pe baza întregului material publicat (avem în vedere în primul rînd publicarea rezultatelor cercetărilor din cele 4 necropole de la Sărata-Monteoru) să se formuleze concluziile referitoare la cauzele ce vor fi determinat comunitățile tribale monteorene să practice alături de înhumație și incinerarea.

În ceea ce privește înhumația, s-a constatat că ea a fost practică cu predilecție la Cindești, încă din prima fază, I_{C3} (momentul cînd a fost întemeiată așezarea) și pînă la sfîrșitul fazei II b (procentajul avînd valori ceva mai mici în ultima perioadă — fazele târzii). Nu ne vom opri aici la toate datele obținute prin cercetarea necropolei de la Cindești cum sînt acelea referitoare la forma și dimensiunile gropilor de mormint, la detaliile cu privire la orientarea, poziția celor înhumați, sau la numărul de vase și locul lor lângă cel înhumat etc., deși sînt și acestea foarte interesante, dar am socotit că sînt oarecum comune (observațiile fiind similare pentru toate

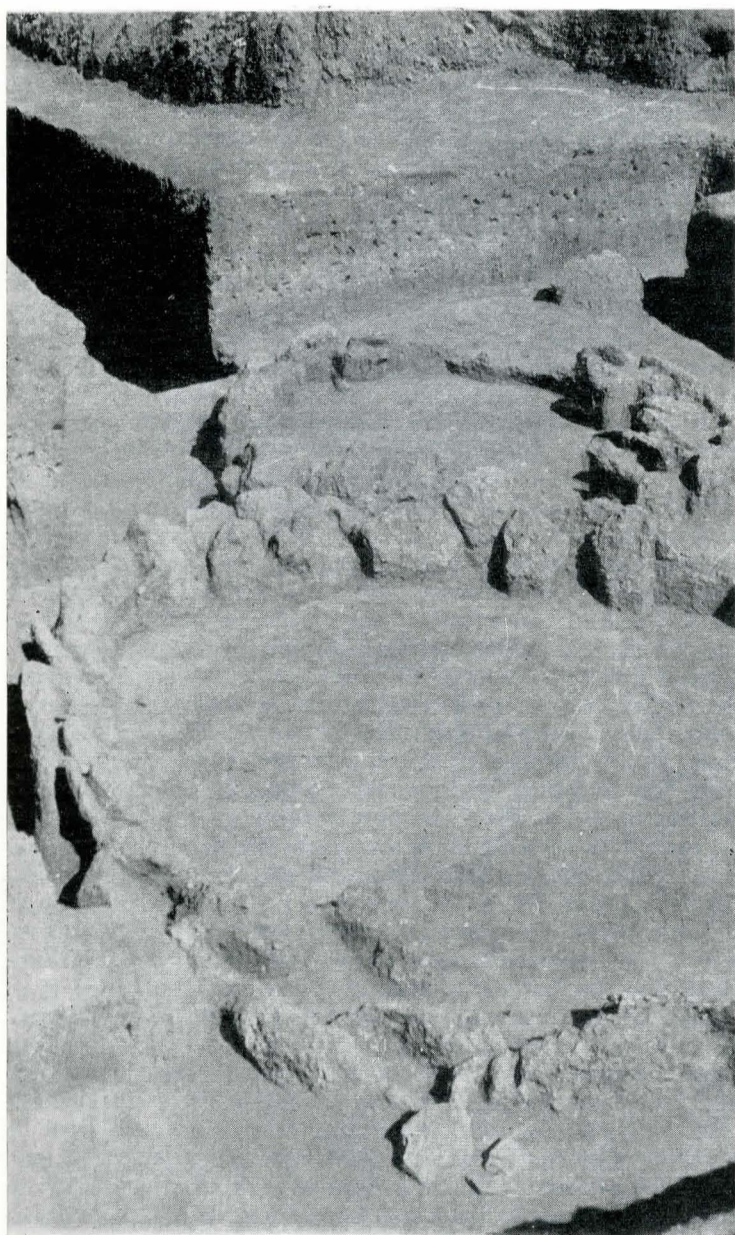

Fig. 4. Cindești-Coasta Banului. Ring 2-3 (morminte colective și individuale).

necropolele cu morminte de înhumatie și pentru toate culturile specifice bronzului carpato-dunărean). Ceea ce ținem să subliniem în mod deosebit este faptul că la Cindești ne-au fost relevate pentru prima oară unele aspecte ale stratificării sociale ce începuse să prindă contur în cadrul comunității tribale monteorene. Astfel, cercetându-se aproape în întregime necropolele aparținând purtătorilor din fazele I_{C3} — I_{C2} (facem această precizare, pentru că în realitate, când spunem necropola de la Cindești, ne referim la cele 7 necropole corespunzătoare fazelor de evoluție ale culturii Monteoru- I_{C3} —II b, ale căror suprafețe mai mult sau mai puțin variabile s-au întrepătruns pe marele platou al terasei Coasta Banului, rezervată așa cum aminteam, de la început, pentru a fi folosită ca cimitir), s-a constatat că pentru unele familii sau indivizi le-au fost atribuite anumite zone ale terasei. În acest sens, subliniem că pe suprafața situată aproximativ în zona centrală a necropolelor I_{C3} — I_{C2} au fost descoperite 6 morminte familiale și morminte duble sau individuale cu un bogat inventar și construcții din piatră, deosebite. Pentru cele 6 morminte a fost rezervată o suprafață variind între $8,50 \times 8,50$ — $6,30 \times 6,30$ — 4×4 — $3,40 \times 3,40$ m, delimitată de blocuri de piatră fasonată (de formă paralelipipedică, puse vertical, unul lângă altul; în prealabil fusese săpat un șanț circular în care s-au pus pietrele, ca să nu se răstoarne, înălțimea lor de la nivelul solului de călcare fiind de aproximativ 1 m) (fig. 4). În interiorul acestor ringuri de piatră s-au găsit mormintele a 4—6 membri ai familiei, un mormint dublu sau unul central înconjurat de morminte dispuse tot în cerc, dar în afara ringului, fiecare dintre ele fiind acoperite separat, de o mică construcție din piatră. Tot în această zonă centrală a necropolei au mai

fost semnalate și unele morminte, la care s-a constatat că înainte de a se face construcția din piatră, se depuseseră 1—3 capete de mături, apoi se placase groapa cu dale din piatră și, în sfârșit, după ce fuseseră așezați aici cei ce li se destinașeră mormintele respective, s-au amenajat, deasupra, movile din piatră, plăci de conglomerat calcaros sau alte mici monumente funerare. Este, de asemenea, important să menționăm că inventarul mormintelor la care ne-am referit era bogat și variat (1—5 vase, podoabe — inele de buclă din bronz și câteva din aur, coliere din cochilii asociate cu pandantive din bronz, brățări și ace din bronz, inele din os etc.) (fig. 5, 8, 9/1—2) ele deosebindu-se astfel de celelalte morminte situate în zona periferică a necropolelor respective. Deși nu putem face afirmația că mormintele descoperite în preajma celor menționate mai sus sînt fără inventar sau construcții din piatră, totuși, s-a observat că la acestea inventarul se limitează la 1—2 vase (rar, mai multe), 1—2 inele de buclă din bronz, un pandantiv sau colier din cochilii sau mărgelă din os etc., un topor din piatră, dar cel mai adesea, inventarul este constituit numai din vasul de ofrandă (de obicei, ceașcă). Deasupra mormintului se așeza și aici câte o placă de conglomerat, se făcea câte o mică movilă din bolovani, dar mai adesea locul mormintului este marcat doar de o piatră (un bolovan de dimensiuni variabile). Nu putem să nu amintim că sînt mai numeroase mormintele care nu au avut nici un fel de construcție din piatră deasupra lor; dealtfel, datorită acestui fapt, mai tîrziu în fazele I a—II a—II b, s-au săpat aici micile gropi în care s-au depus urnele cu resturi cinerare (ale purtătorilor Monteoru din fazele respective). Toate aceste date ne permit să întrezărim mai bine decît în așezare (ne referim la studierea resturilor de locuire) unele elemente care atestă o anumită stratificare ce prinsese deja să se contureze în cadrul comunității tribale de la Cindești. Astfel, familiilor sau indivizilor ce acumulasera mai multe bunuri (acestea constînd mai ales în podoabe) și aveau un anumit rol în conducerea comunității tribale li se rezervaseră sau își rezervaseră un loc central acolo unde urmau să fie depuși după ieșirea lor din viață. Mai mult chiar, depunerea în groapa săpată inițial a 1—3 capete umane, lăcaș ce era apoi placat cu piatră, ne sugerează ipoteza potrivit căreia atunci cînd unii

Fig. 5. Cindești-Coasta Banului. Morminte individuale cu construcții din piatră.

membrii ai comunității tribale îi părăseau prin dispariția din viață, se sacrificau și cei ce locuiau împreună cu ei și-i serveau (aceștia din urmă având același rol și după moarte). Desigur, este încă greu și va trebui să avem și alte elemente pentru a avansa ipoteza potrivit căreia în cadrul comunităților tribale monteorene existau deja și unele forme de „sclavaj” patriarhal, dar rezultatele atât de concludente obținute prin cercetările de la Cindești ne obligă să avem în vedere și problemele referitoare la viața socială a celor ce au locuit în mileniul II î.e.n. în spațiul carpato-dunărean, nu numai descrierea corectă dar seacă a tuturor categoriilor de inventar etc.⁶.

Dacă judecăm ansamblul de descoperiri și implicit rezultatele obținute prin cercetările de aproape două decenii la Minăstioara și Cindești, trebuie să subliniem că ele contribuie,

Fig. 5. Cindești-Coasta Banului. Morminte individuale cu construcții din piatră

alături de acelea consemnate deja cu decenii în urmă la Sărata-Monteoru de către I. Nestor, la cunoașterea unor probleme complexe ale vieții materiale și spirituale ale purtătorilor culturii Monteoru. De asemenea, aceste rezultate atestă că gradul de civilizație și progres al purtătorilor Monteoru era similar celor mai evolute culturi din epoca bronzului din Europa.

La Cindești, comunitatea tribală a locuit pe cetățuie și în jur, până în pragul bronzului târziu când, în noul context istoric, au întemeiat o nouă așezare, ei participând la formarea culturii Noua. În mod deosebit trebuie să atragem atenția că în zona situată la curbura Carpaților Răsăriteni, până în 1968, când au fost semnalate pentru prima oară, cu prilejul săpăturilor efectuate pe terasa Coasta Banului, câteva fragmente ceramice aparținând culturii Noua, nu fuseseră făcute descoperiri care să ateste prezența culturii respective în această parte a Moldovei și Munteniei nord-vestice. Potrivit analizei făcute de către Adrian Florescu, asupra conținutului și trăsăturilor esențiale ale culturii Noua și semnificației sale istorice, în pragul bronzului târziu are loc, în întreg spațiul carpato-dunărean, un fenomen de restructurare și uniformizare culturală, care a avut ca rezultat constituirea unei cul-

turi unitare (firește cu variante zonale, sesizate în etapa de cristalizare, Noua I, insistându-se asupra faptului că diversele particularități apar atunci când este analizată ceramica și nu caracteristicile fundamentale, adică structura economică ale cărei noi forme se reflectă în tip de așezare, unelte din os și bronz, ocupații etc.). Sesiza, de asemenea, că nu mai sînt folosite promontoriile de tip cetățuie, ci așezările deschise, cu suprafețe mari. Am reamintit aceste date, pentru a sublinia că la Cindești s-au făcut pentru prima oară observații concludente (cu repere stratigrafice) cu privire la tipul de așezare Noua din zona situată la curbura Carpaților Răsăriteni. Pe cetățuie nu au fost semnalate însă resturi de locuire Noua; așezarea caracteristică acestei culturi a fost identificată pe terasa Coasta Banului, în zona de sud-vest, deranjînd în unele cazuri partea superioară a mormintelor situate la periferia necropolei I_{c3}—I_{c2} și suprapunînd cîteva din locuințele așezării adiacente cetățuiei (din fazele Ib—IHb). Prin urmare, vechiul tip de așezare, cetățuie înconjurată de terase locuite permanent, este abandonat, fiind întemeiată o nouă așezare pe marele platou de pe Coasta Banului, unde puteau fi dispersate grupurile de locuințe (ale căror resturi sînt denumite în mod curent „cenușare”). Secționarea a patru cenușare a scos la iveală un bogat material, oferind totodată și numeroase date cu privire la tipurile de locuințe, vetre, gropi menajere etc. Astfel, în ceea ce privește locuințele se constată preferința pentru acelea cu platformă din lut crud, a vetrelor fără gardină, tipice aproape tuturor așezărilor Noua cercetate pînă acum. De asemenea, gama variată de unelte (omoplași creștați, cuțite, tupik-uri, dălți, împungătoare etc., din os, cărora li se adaugă și acelea din bronz—semnificative fiind cele trei seceri găsite într-un vas) este specifică prin toate caracteristicile lor culturii Noua⁷. În ceea ce privește ceramica, cum era și firește, (fiind în plină arie de dispersiune a culturii Monteoru), ea păstrează încă numeroase trăsături monteorene (preferința pentru cești, vase cu corpul în două etaje etc.), alături de formele care vor deveni preponderente în Noua II (vase-sac, cești cu torți cu buton și creastă etc.). Pe lângă acestea, s-au identificat și fragmente sau vase întregibile care apar frecvent în aria Coșlogeni⁸ (tot un facies al culturii Noua) întrucît, structural este indisolubil legat de conținutul culturii Noua, (deosebiri așa cum arătăm mai sus fiind sesizate doar în ceramică⁹) (fig. 7). Vasele sac de acest tip se găsesc în toate așezările Noua, dar cu cît ne depărtăm de aria facies-ului Coșlogeni, ele apar firește mai rar. În aceeași ordine de idei, trebuie să amintim că au fost semnalate și fragmente ceramice de tip Srubno-Hvalinsk, care împreună cu bronzurile răsăritene atestă penetrația grupului respectiv (așa cum de altfel s-a demonstrat) și implicarea lui la formarea culturii Noua¹⁰. Prin urmare, descoperirile de la Cindești constituie încă un punct de reper la cunoașterea și înțelegerea transformărilor care au avut loc la începutul bronzului târziu prin pătrunderea aici a grupului Srubno-Hvalinsk, care a declanșat și grăbit procesul de uniformizare culturală. Firește, acest fenomen a avut cauze mult mai adînci și ele sînt legate de restructurările profunde economico-sociale pe care le implica folosirea în primul rînd a unei game variate de piese din bronz (menționăm de exemplu că la Gîrbovăț (așezare Noua I) s-au găsit 56 de piese, iar la Cindești numărul lor întrece pe cel ce însumează piesele de metal în cele 12 nivele de locuire Monteoru. În acest context,

⁷ Pentru caracteristicile culturii Noua vezi Adrian Florescu, în „AM”, II—III, 1964, p. 53—120; Idem, în Actes du III-ème Congrès, Rome, 1961, p. 126—134; Idem, în „Dacia”, NS, IX, 1965, p. 54—98.

⁸ S. Morintz, *Istoria Traciilor timpurii*, Buc., 1978.

⁹ Vezi mai sus nota 7; întrucît la vremea aceea nu fuseseră făcute săpături la Coșlogeni, Adrian Florescu a formulat ipoteza că și zonele de sud-est ale Munteniei și Dobrogea vor fi fost integrate în aria Noua (în 1961, 1964, 1965, materialul provenea din periegeze); totuși în „Dacia”, NS, XI, 1967 același autor insistă asupra unor diferențe zonale în cadrul culturii Noua, atrăgînd atenția că în regiunile la care ne-am referit, elementele Tei și implicit acelea sudice vor fi fost precumpănitoare. Ulterior, după efectuarea săpăturilor de la Coșlogeni, S. Morintz, în 1970 și 1978 a definit conținutul și trăsăturile esențiale ale culturii Coșlogeni (vezi mai sus nota 8) și firește concluziile sale diferă de ipotezele formulate de A. Florescu, acesta din urmă admițînd că, cultura Coșlogeni nu este decît un facies regional al culturii Noua.

¹⁰ vezi mai sus nota 7.

⁶ M. Florescu, „Carpica”, X, 1978, p. 97—121; Idem, *Quelques observations concernant le rite et les rituels des communautés Monteoru à la lumière des fouilles de Cindești (dép. de Vrancea)*, „Actes du II-ème Congrès International de Thracologie”, Bucarest, 4—10 septembre 1976, I, Histoire et Archéologie, Buc., 1980, p. 73—88.

Fig. 6. Rython descoperit pe un loc de cult de la Minăstioara-Fitionești.

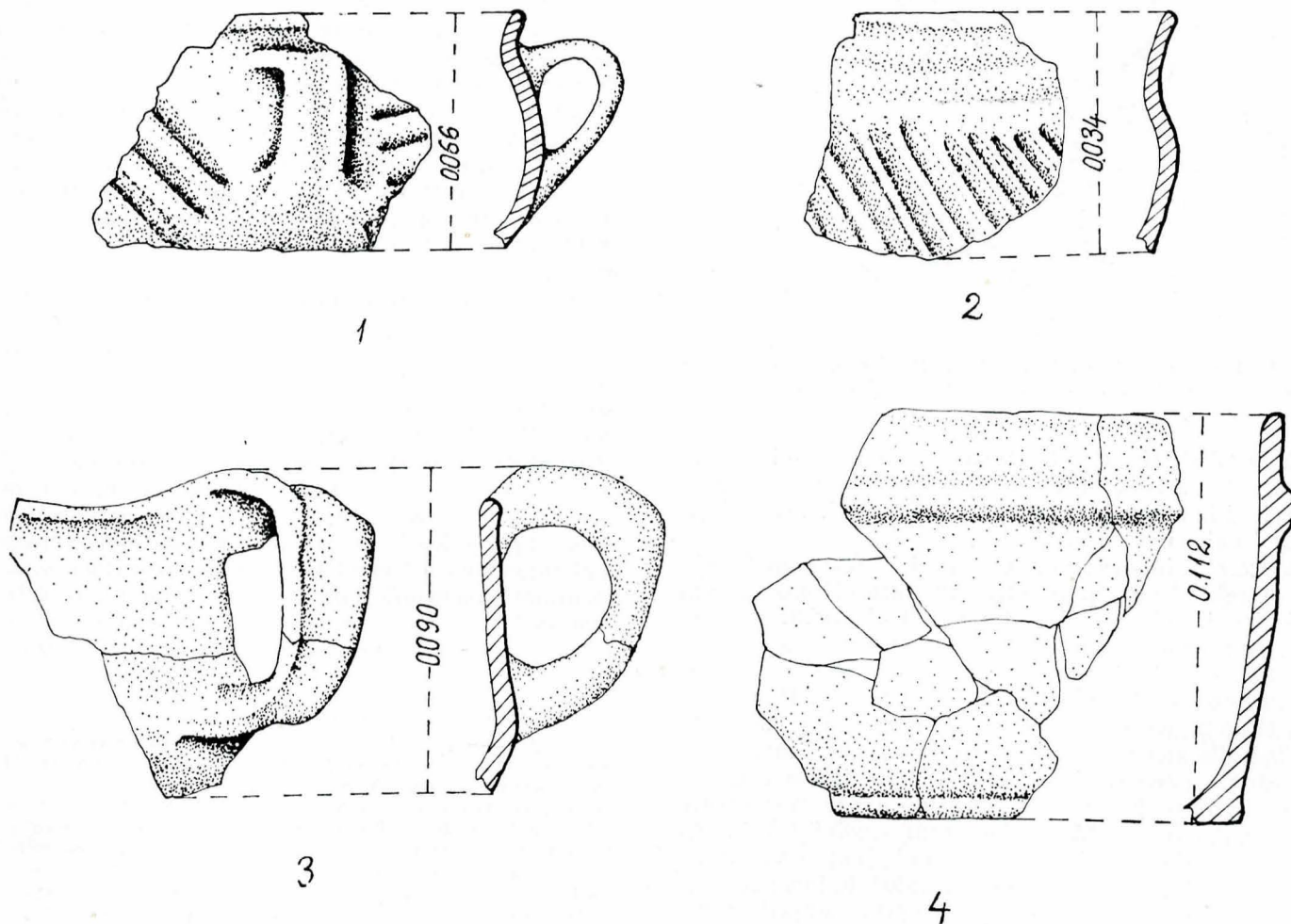

Fig. 7. Cindești-Coasta Banului. Fragmente ceramice descoperite în locuințele aparținând culturii Noua.

vechile forme de organizare, cu așezări ce gravitează în jurul unui nucleu fortificat, cu un teritoriu delimitat și legături mai rigide (între comunitățile tribale) devin desuete. Apar astfel necesare o dispersare a așezărilor și o lărgire a ariei limitate, compartimentate (așa cum o sesizăm în cadrul bronzului mijlociu unde fiecare cultură își are un teritoriu riguros constituit încă din momentul apariției lor). Acest fenomen, care s-ar fi desfășurat probabil în etape succesive, a fost grăbit și declanșat ca atare de pătrunderea grupului Srubno-Hvalinsk (ale cărui prime elemente sînt sesizate în aria Monteoru din fazele IIa—IIb). El a fost cauza imediată care a determinat regrouparea și sfărîmarea compartimentării teritoriale ale vechilor culturi Monteoru, Tei, Wietenberg. Analizînd și judecînd din acest punct de vedere problema și insistînd pe de o parte asupra rolului elementelor Srubno-Hvalinsk, cît și a sintezei culturale (care nu înseamnă amestecarea vechilor culturi și negarea oricăror particularități zonale), A. Florescu avea în vedere un proces istoric cu implicații mai profunde,

acela de unitate etno-culturală, fenomenul Noua fiind o etapă care a pregătit definitivarea ethnos-ului tracic (adică constituirea unei entități cu caracteristici proprii care nu va mai putea fi sfărîmată niciodată).

Așadar, semnalarea și cercetarea așezării Noua de la Cindești, întemeiată în apropierea vechiului nucleu din bronzul mijlociu, subliniază noul mod de organizare a comunității tribale monteorene care s-a integrat în sinteza culturală ce începe cu fenomenul Noua.

De cele mai multe ori, pe locul vechilor așezări Noua sînt semnalate resturi de locuire hallstattiene (HaA). La Cindești, în zona unde sînt concentrate cenușarele, resturile de locuire hallstattiene foarte timpurii nu au fost sesizate într-un nivel de locuire compact și care să acopere așezarea Noua, ci doar ca fragmente dispersate pe toată suprafața de vest a terasei Coasta Banului. Acest fapt ne indică totuși existența pe acest loc a unei așezări hallstattiene foarte timpurii, contemporane cu acelea de la Trușești (Movila Șesul Jijiei, Andrieșeni sau Trifești etc.). De asemenea, mai amintim că în 1980 au mai

fost semnalate resturi de locuire similare pe două din terasele adiacente cetății; toate aceste date preliminare cît și cele ce vor fi obținute în anii următori vor permite să se cunoască trăsăturile etapei de început a epocii fierului, în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni. De asemenea, nu putem trece cu vederea că urmele unei locuiri dispersate pe o suprafață care acoperă necropola monteoreană, așezarea adiacentă cetății (fazele Ib—IIb) și Noua, cu o ceramică asemănătoare celei găsite la Babadag (nivelul corespunzător HaA2), atestă prezența și continuitatea vieții aici în prima epocă a fierului. Un loc de cult, resturile a cîtorva locuințe de suprafață și gropi menajere, dar cu foarte puțin material, impun însă mai multă prudență în ceea ce privește datarea începutului așezării respective (astfel, dacă luăm separat numai vasele găsite pe locul de cult atunci s-ar putea presupune că el ar aparține HA1 — sfîrșitul etapei —, dacă dimpotrivă le conexăm cu puținul material din locuințe, el trebuie considerat a fi ceva mai tîrziu HA2). Cu toate aceste incertitudini, important este

Fig. 8. Cindești-Coasta Banului. Colier din cechilii asociat cu un pendentiv semilunar din bronz descoperit într-un mormint de inhumație.

faptul că la Cindești au fost semnalate urmele unei așezări din prima epoca a fierului, ceea ce dovedește că zona respectivă a oferit și în prima jumătate a mileniului I î.e.n. condiții propice de locuire îndelungată¹¹.

De un deosebit interes sînt și descoperirile făcute pe Coasta Banului și cele două terase adiacente cetății care atestă resturi de locuire din sec. IV—III și III—II î.e.n. Pînă în prezent urmele acestor așezări sînt mai intense pe terasa Nacu, unde au fost descoperite gropi cu resturi menajere, vetre, colibe și un semi bordei cu un inventar edificator. Ele relevă faptul că la un moment dat terasele adiacente și apoi cetățuia au constituit din nou zone propice pentru o locuire intensă. Astfel la sfîrșitul secolului II î.e.n.; geto-dacii vor construi numeroase locuințe pe cetățuia pe care o vor transforma într-o adevărată fortăreață (la începutul secolului I î.e.n.) prin amenajarea sistemului defensiv (marele șanț ce va înconjura promontoriul¹²). Ca și în epoca bronzului, în jurul nucleului fortificat vor gravita așezările deschise semnalate pe Coasta Nacului cît și pe Coasta Banului. Bogatul material descoperit în complexele de locuire atestă în primul rînd o viață economică cu un puls rapid de dezvoltare; alături de unelte din fier și bronz (seceri, cuțite, dălți, topoare etc.), de bijuterii și podoabe (fibule, ace, brățări) (fig. 9/3—4), ceramica lucrată la roată (în această categorie s-a semnalat specia foarte fină pictată) deține un procentaj precumpănitor, nu ignorăm însă nici ceramica lucrată cu mina, vasele aparținînd categoriei respective fiind făcute cu deosebită îngrijire). Numeroasele fragmente de amfore, cupe deliene etc. dovedesc existența, în sec. II—I î.e.n. a relațiilor foarte strînse de schimb cu coloniile grecești¹³. De o deosebită importanță este și faptul că în inventarul a două locuințe (au apărut 2 monede)

¹¹ Idem; precum și Cultura Noua (ms). S. Morintz, „Dacia“, NS, VIII, 1964, p. 101—118.

¹² Datele referitoare la sistemul defensiv au fost elaborate de către Adrian Florescu; unele informații cu privire la noile procedee folosite de către geto-daci au fost, de asemenea, făcute de A. Florescu, (comunicare, Craiova, 1969, idem, la cel de-al II-lea Congres de Tracologie, Buc., 1976; idem în Cetăți traco-getice).

¹³ M. Florescu, în „Buletinul ASSP“, Buc., 1978.

și apoi la cca 400 m sud de limita uneia din așezările ce gravitează în jurul cetății, a fost descoperit un tezaur de monede de argint care au aparținut fără îndoială celor ce au locuit la Cindești. Nu este lipsit de interes să amintim aici că monedele, prin caracteristicile lor, constituie un tip aparte denumit „tipul Dumbrăveni“ (după numele comunei în care se găsește satul Cindești), emise de geto-daci la mijlocul secolului II î.e.n. și răspîndit cu precădere în zona dintre Siret și Buzău. Dacă ținem seama de faptul că cel mai mare tezaur este semnalat în apropierea stațiunii de la Cindești, am putea chiar avansa și ipoteza potrivit căreia geto-dacii de aici vor fi fost cei ce au emis asemenea monede. În orice caz, luînd în considerație faptul că în zona cuprinsă între Siret și Buzău sînt numeroase așezări geto-dacice, bogate, intens locuite (ca aceea de la Cîrlomănești de exemplu), zonă în care este constatată și circulația intensă a tipului Dumbrăveni, opinia formulată că în această parte a Daciei va fi existat o puternică formațiune unional tribală cu așezări întărite ca aceea de la Cindești, cu o viață economică dezvoltată și relații de schimb cuprinzătoare, devine o certitudine¹⁴. Așezarea geto-dacică de la Cindești își va întrerupe brusc evoluția, cursul ascendent din secolul I î.e.n., în primele decenii ale secolului I e.n., totuși ea nu va dispărea, pe cetățuia (mai puțin) și pe terasele din jur viața va continua să pulseze, resturile de locuire semnalate (urme de colibe cu un inventar mai sărac) dovedesc că cel puțin o parte din numeroasa populație a rămas la vechea vatră. Cîteva sporadice urme din secolele III—IV e.n. găsite pe terasa Coasta Banului, precum și resturile unei așezări din secolele VI—VII sau mormintele de incinerare în urne (din aceeași perioadă) sînt doar cîteva elemente care atestă că zona respectivă a fost locuită și mai tîrziu.

În comparație cu stațiunea de la Cindești, la Minăstioara, odată cu încetarea locuirii aparținînd purtătorilor Monteoru, cetățuia și una din terasele adiacente au fost reamenajate în perioada geto-dacică. La sfîrșitul secolului II și începutul secolului I î.e.n., cetățuia a redevenit nucleul central al stațiunii fiind fortificată printr-un șanț enorm (care a distrus elementele de fortificație din epoca bronzului), ca și la Cindești¹⁵. Deși nu atît de bogată ca așezarea de la Cindești, nu putem totuși considera că la Minăstioara geto-dacii duceau o viață mai modestă; și aici au fost identificate fragmente de amfore, ceramică lucrată la roată, podoabe din bronz, o fibulă de argint, unelte din fier etc. La începutul secolului I e.n., intensă locuire încetează, fără a fi curmată definitiv. Au fost semnalate, de asemenea, sporadice resturi de locuire din seco-

¹⁴ C. Preda, *Monedele Geto-Dacilor*, Buc. 1970.

¹⁵ Cu acest prilej, trebuie să facem o rectificare relativ la informația însoțită de ilustrație, făcută de Gh. Constantinescu (Studii... I, Vrancea, 1979) potrivit căreia șanțul ar fi aparținut geto-dacilor (ne referim la acela situat la piciorul pantei de sud-est) el însă face parte împreună cu zidul adiacent din sistemul de apărare al așezării Monteoru). Există într-adevăr și la Minăstioara un șanț avînd aproape aceleași dimensiuni ca cel de la Cindești asupra căruia ne-a atras atenția Adrian Florescu în 1967, dar este situat în zona opusă și a distrus șanțul din epoca bronzului (adică l-a încorporat în noul sistem). La Minăstioara a putut fi sesizat și determinat stratigrafic nivelul de la care fusese săpat vechiul șanț, cît și o parte din taluzul lui, în timp ce la Cindești nu s-au putut face nici un fel de observații cu privire la fortificația din epoca bronzului. Ținînd seama că atît la Bradu, Răcătău și Minăstioara șanțurile de apărare geto-dacice au fost croite pe vechile fortificații, s-a presupus că și la Cindești se va fi petrecut un fenomen similar.

Tot în legătură cu așezarea de la Minăstioara, trebuie să mai facem o rectificare, asupra unor afirmații și materiale publicate, recent, deși ele nu se referă la resturile de locuire discutate de noi mai sus. S-a precizat (vezi M. Florescu în *Dicționar de Istorie veche a României*), că pe cetățuia, în afară de așezările corespunzătoare culturilor Monteoru și geto-dacice, au fost identificate bogate resturi neolitice (facies Stoicani-Aldeni și Cucuteni A), fiind determinate patru nivele de locuire. În momentul stabilirii monteorenilor, s-au făcut numeroase nivelări, distrugînd locuințe și inventarul lor. De asemenea, prin săparea șanțului în zona de sud-est a cetății, a fost interceptat șanțul de apărare neolitic, în parte fiind încorporat noului sistem de fortificație monteorean, așa cum s-a întîmplat cu acela din epoca bronzului (situat în zona opusă) distrus de fortificația daco-getică. Din nefericire, materialul descoperit în diferitele complexe de locuire specifice celor 4 nivele determinate stratigrafic ilustrează o perioadă (vezi V. Bobi, *Studii...*, II, Vrancea, 1979), în care sînt inserate unele descoperiri neolitice din județ. Am dorit să facem aceste rectificări, pentru că rezultatele valoroase obținute prin săpături de mare amploare nu pot fi prezentate la întîmplare, mai ales cînd provin dintr-o stațiune ca aceea de la Minăstioara.

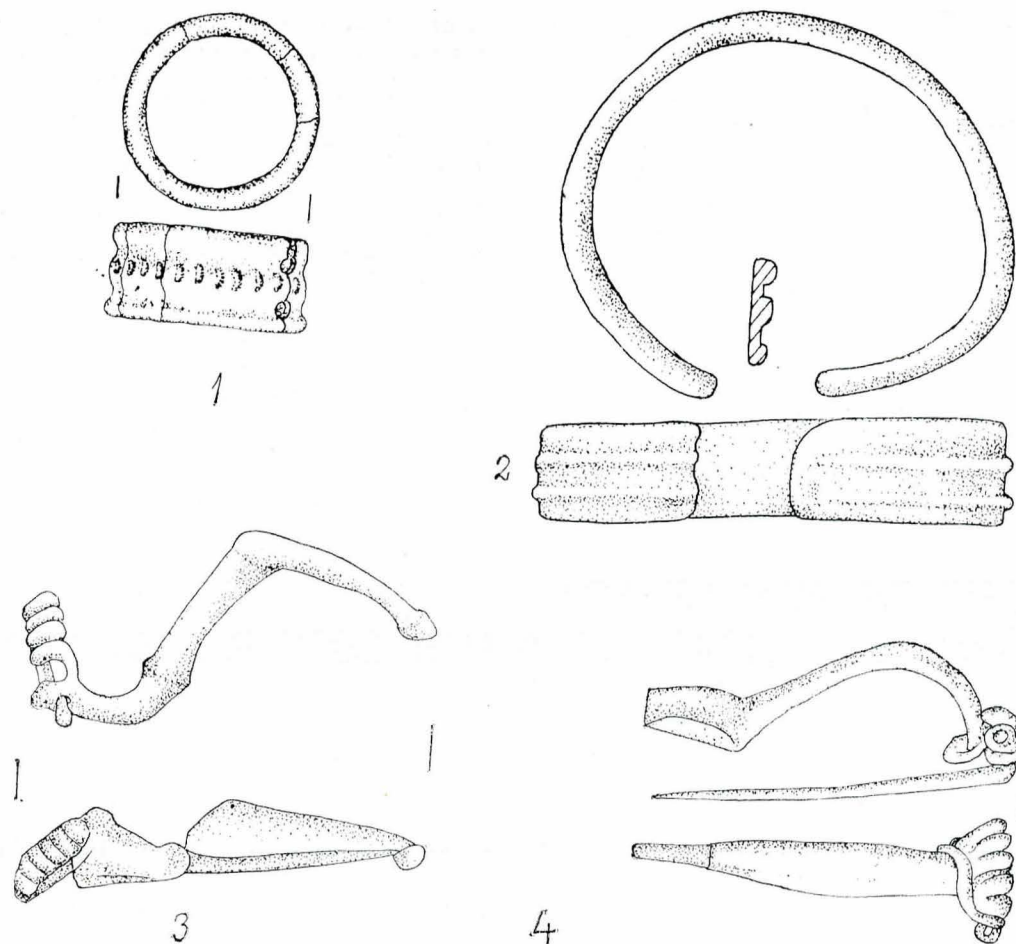

Fig. 9. Cindești. Inel din os și brățară din bronz descoperite în mormintele de înmormântare aparținând purtătorilor culturii Monteoru (1–2); Fibule din bronz descoperite în complexele de locuire geto-dacice, de pe cetățuie (3–4).

lul II e.n. și chiar secolele III–IV e.n. pe una din terasele adiacente cetățuiei¹⁶.

Așadar, cercetările efectuate timp de aproape două decenii, la Cindești mai ales, aduc prin rezultatele lor o importantă contribuție la cunoașterea istoriei străvechi a populației ce a locuit în zonele de curbură a Carpaților Răsăriteni, în mileniul II î.e.n. și din perioada de maximă dezvoltare a civilizației geto-dacilor, Burebista-Decebal (unele din ele fiind

consemnate pentru prima oară aici)¹⁷. În afara problemelor subliniate cu prilejul studierii unor aspecte ale vieții materiale și spirituale a comunităților tribale care au locuit la Cindești și Minăstioara, prezentarea în ansamblu a rezultatelor cercetărilor vine să contureze și să pună în valoare datele și observațiile obținute prin amploarea săpăturilor din această zonă a spațiului carpato-dunărean¹⁸.

¹⁶ Cu prilejul unor sondaje de informare, efectuate în marginea terasei Măriuța Petrei (celelalte zone nefiind accesibile) și Poiana Cetățuiei au fost semnalate, în ambele cazuri, consistente resturi de locuire monteorăne din alte epoci (mai sporadic). În mod deosebit atragem atenția că efectuarea sondajului de pe terasa Măriuța Petrei a fost determinată de semnalarea cu prilejul unor lucrări agricole (condițiile de găsire au fost stabilite ulterior de noi și A. Iteș, după datele primite de la cel ce a făcut descoperirea) a unei piese din piatră cunoscută sub numele de „sceptru de piatră”. Întrucât piese asemănătoare nu apar decât în inventarul așezărilor Sabatinovka și celor cu puțin anterioare lor (adică în perioada Noua și pre Noua, era absolut necesar să precizăm dacă aici a existat și o așezare Noua sau dacă resturile de locuire sînt specifice numai culturii Monteoru. Cercetarea platoului întregii terase și apoi efectuarea sondajului nu ne-au oferit nici un fel de elemente care să ateste prezența urmelor de locuire specifice Noua; în schimb, ne-au dat suficiente materiale caracteristice fazelor II a–II b. Prin urmare, atribuirea acestei piese inventarului așezării corespunzătoare fazelor Monteoru II a–II b, era justificată (noi am dat informațiile de mai sus lui I. Mitrea la publicarea piesei respective „Mem. Antq.”, I, 1969, p. 311–318). Descoperirea acestei piese, a virfului de săgeată din os, cu capul conic, de la Terchești, sau a acului cu placă rombică, din bronz, de la Cindești, atestă penetrația Srubno-Ivankinsk în perioada corespunzătoare fazelor Monteoru tirzii.

¹⁷ Ne referim la prezentarea sistemului de fortificație monteorăne, la datele cu privire la cultura Noua, Hallstatt, III–II î.e.n. etc.

¹⁸ Importanța acestor două obiective ne-a determinat ca începînd din 1980 (Cindești) și 1981 (Minăstioara) să reluăm cercetările și în alte zone decât acelea asupra cărora ne-am oprit între anii 1970–1978. Astfel, la Cindești s-au reluat săpăturile de pe terasa Nacu (unde se efectuaseră deja sondaje în 1967–1968), precum și pe o a doua terasă adiacentă cetățuiei. La aceasta a contribuit și reanalizarea de către Adrian Florescu a caracteristicilor topografice ale așezărilor de la Cindești, care au avut ca rezultat determinarea a trei circumvalații, reprezentînd sisteme de fortificație (Adrian Florescu, *Date preliminare referitoare la sistemul de fortificație a stațiunii de la Cindești*, jud. Vrancea, Sesiunea de rapoarte, Brașov, 1981). Cercetările din anul 1980 au scos în evidență faptul că pe cele două terase adiacente cetățuiei se găsesc bogate resturi de locuire din sec. IV–III î.e.n., III–II î.e.n. și I î.e.n.–I e.n., precum și urmele unei așezări hallstattiene foarte timpurii. De asemenea, pe baza cercetărilor începute în zona unde se găsește marele șanț al cetățuiei, s-a constatat că acesta a fost amenajat în trepte. Fără a modifica concluziile cuprinse în prezentarea de față, rezultatele din anul 1980 cît și acelea ce vor fi obținute pînă în 1985 prin săpăturile ce vor cuprinde o zonă mai largă, inclusiv așezările de pe raza satului Dumbrăveni (unde de altfel s-a efectuat un sondaj în 1967), vor contribui la aprofundarea problemelor referitoare la zonele situate la curbură Carpaților Răsăriteni în milenii II–I î.e.n.

SUMMARY

As it is well known, the East areas of Romania are still very difficult to be known in point of the development of the human settlements in the Ind–Ist millenniums, B.C., with all their main characteristic features. That is why special research works were carried out in the region of the curvature of the Carpathians, at Cindești and Minăstioara-Fitionești. The results of the analyses, the rich material discovered, made clear certain problems concerning the material and spiritual life of the human communities of the time.

Being erected by the tribes of Monteoru at the beginning of the 2nd millennium B.C., those establishments comprised a fortress with a small dwelling surface, with slopes and fortified roads to reach it. At Minăstioara there was discovered a complex fortification; a large ditch and a so-called stone wall with another ditch beside it. Concerning the fortress of Cindești, only the Geto-Dacian system of fortifying was found out so far (a large ditch); maybe the fortification of Monteoru was involved in the new system. Around the fortress, there were big settlements which were not

fortified. The research works did not only aim at discovering the settlements, but also to establish their main characteristic features in point of social life, economy, a.o. and so they also studied the necropolis in the very neighbourhood, i.e. 400 m. or so from the fortress of Cindești. There were thus discovered so far 65 graves for inhumation or cremation. One established that the Coast Banului terrace was reserved for a necropolis, in the period Monteoru I_{c3} (when the fortress was erected), until the end of the period Monteoru II b (when the fortress was left and its inhabitants settled down in the neighbourhood, 600 m. West). As regards the „rite“, it was rather inhumation than cremation. The results of the researches are in fact a guide mark for discerning a few aspects of the structure and social stratification of the communities of the Monteoru tribes.

By the end of the Bronze Age, a new settlement was founded at Cindești, being typical of the culture Noua. The „Zolniki“, the tools of bone, stone and bronze, as well as the pottery attest the penetration of the Srubno-Hvalinsk elements. Worth mentioning is also the fact that the terrace Coasta Banului had been inhabited in hallstatt, until the beginning of the 3rd–2nd centuries B.C., when the Geto-Dacians renewed the fortress and fortified it by means of that large ditch, as that of Mînaștioara (founded also at the end of the 2nd century B.C.).

During the 3rd–4th and 6th–7th centuries, the big terrace Coasta Banului was being still inhabited, but the archeological rests are not so very rich. At Mînaștioara, at the beginning of the 2nd century, the fortress was left; a few archeological remains dating from the 3rd–4th cent. were found near the fortress, on the terrace Măriuța Petrei.

O NOUĂ FORTIFICAȚIE ROMÂNEASCĂ DIN ȚARA FĂGĂRAȘULUI—CETATEA COMANEI (SECOLELE XIII—XIV)

VICTOR ESKENASY

Extremitatea răsăriteană a Țării Făgărașului a format o unitate geografică-istorică aparte în zona sudică a Transilvaniei. Conturul geografic al regiunii este strict delimitat de reperele naturale ale văii Oltului, spre nord și nord-vest și ale lanțului muntos al Perșanilor pînă în depresiunea Șinca, spre răsărit și sud. Văile paralele pornite din Munții Perșani și care coboară spre lunca Oltului au determinat zonele propice așezărilor omenestii, care cel mai adesea se grupează perechi, pe cursurile riurilor (Cuciulata și Lupșa, Comana de Jos și Comana de Sus, Veneția de Jos și Veneția de Sus, Părău și Grid etc.).

Habitatul antic și medieval s-a adaptat condițiilor specifice zonei, așezările depistate arheologic aflându-se atît în lunca Oltului, cît și pe cursurile afluenților acestuia, în zona submontană. Cunoașterea lor la ora actuală reflectă, în bună măsură, intensitatea cercetărilor de teren efectuate, concentrarea reală demografică de-a lungul epocilor istorice urmînd a fi abia stabilită în viitor, printr-o cartare a tuturor așezărilor.

Un element în plus, care trebuie luat în discuție la orice considerare a evoluțiilor din zonă, îl constituie vecinătatea cu depresiunea Birsei, fapt ce și-a pus amprenta, cel puțin în evul mediu, asupra personalității istorice a regiunii. Înălțimile mici ale Perșanilor au favorizat trecerile dintr-o parte în cealaltă și, implicit, contactele de ordin istoric și etnografic (fig. 1).

Valea Comanei se află plasată aproximativ în centrul acestei subunități istorice făgărașene, în dreptul confluenței cu Oltul, culmile joase deluroase alcătuind un culoar natural strîmt, între Crihalma și Comana de Jos. Cercetările arheologice desfășurate în acest perimetru au cunoscut etape succesive de extindere în ultimele trei decenii. Periegezele prof. Kurt Horedt în zona Hoghiz—Ungra din 1949 semnalau prezența unei monede din secolul al IV-lea e.n. la Comana de Sus¹.

Un deceniu mai tîrziu zona Comanei intra în circuitul cercetării prioritare, odată cu săpăturile întreprinse în așezarea dacică de pe dealul „Pleșița Pietroasă“ din vecinătatea Comanei de Jos². Cu acel prilej Gh. Bichir semnală existența unei cetăți la izvoarele Comanei. În 1974, în cursul unei ample cercetări de teren de-a lungul Oltului transilvan, arheologi de la Institutul de arheologie din București, Muzeul de istorie al R.S. România, Muzeul cetății Făgăraș și Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară au realizat primele măsurători și fotografii pe dealul „Cetățeaua“³ (fig. 2).

Ulterior, cercetările în zonă au continuat, în apropierea Comanei de Jos fiind descoperită o relativ mare așezare dacică și medievală, în care locuirea încetează probabil în cursul secolului al IX-lea, după afirmațiile arheologilor care au valorificat monografic, recent, rezultatele săpăturilor⁴.

În raport cu satul omonim din lunca Oltului, cetatea Comanei se află la circa 15 km depărtare⁵, pe vîrfurile unei înălțimi cu diferență mare de altitudine față de valea riului Dabișul care o străjuiește spre nord-est. Poziția izolată a fortificației a impus cercetarea sa intensivă și, pe cît posibil, exhaustivă într-un interval de timp relativ scurt⁶. Campania de săpături, desfășurată pe parcursul unei luni, a acoperit aproape întreaga suprafață de teren pe care se află cetățuia. Zonele rămase necercetate se datorează fie pantei abrupte a înălțimii, fie imposibilității de defrișare masivă ce ar fi fost necesară. Oricum, sondajele întreprinse în aceste mici zone au confirmat inexis-

² Gh. Bichir, *Săpăturile de salvare de la Cuciulata*, în „MCA“, VII, 1961, p. 355—357 și „MCA“, VIII, 1962, p. 283—290; idem, *Așezări dacice în Țara Oltului*, în „St. Com. — Sibiu“, 14, 1969, p. 123—152.

³ Colectivul de cercetători a fost condus de dr. Radu Popa, din el făcînd parte și autorul.

⁴ I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*; vezi și observațiile noastre la monografie în „Revista de istorie“, 33, 1980, 12, p. 2407—2410.

⁵ În raport cu satul Comana de Sus cetatea se află la circa 9 km depărtare.

⁶ Cercetările s-au desfășurat în perioada 19 mai—20 iunie 1980 sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară-București. Din colectiv au făcut parte lt.-maj. I. Drăghici și pentru o scurtă perioadă de timp T. Papasima și lt. maj. P. Morar, ultimul fiind autorul ridicării topografice.

¹ K. Horedt, *Cercetările arheologice din regiunea Hoghiz-Ungra și Teiuș*, în „MCA“, I, 1953, p. 785 și urm.; idem, *Circulația monetară din Transilvania între 276—450*, în vol. *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, București, 1958, p. 31. O așezare de secolul IV e.n. a fost semnalată, în urma cercetărilor de teren, în partea de vest a Comanei de Jos (I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *Comana de Jos. Așezările de epocă dacică și prefeudală*, [Brașov], 1980, p. 22).